

М. Ажажа,

к. з держ. управл., доцент кафедри менеджменту організацій та управління проектами
Запорізької державної інженерної академії

e-mail: azaz-marina@yandex.ru

Л. Муц,

к.соц.н., доцент кафедри іноземних мов і лінгвістичних комунікацій

Запорізької державної інженерної академії,

м. Запоріжжя

ТЕОРЕТИЧНІ ВИМІРИ ОСВІТИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСВІТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сьогодні відбувається активний розвиток демократизації української держави і громадянська освіта та виховання є одними із найважливіших завдань, які вирішує система освіти. У становленні національної демократичної держави однією з передумов є формування соціуму свідомо активних громадян, які дотримуються демократичних цінностей та настанов у своїй поведінці, а також своєю діяльністю продукують громадянські ініціативи та демократичну культуру. У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах української державності» сказано, що процес розбудови суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави органічно пов'язаний із становленням громадянського суспільства в Україні, що передбачає істотну трансформацію світоглядних орієнтацій та самосвідомості народу. Перебуваючи у процесі стрімких соціально-економічних змін, Україна надзвичайно гостро відчуває потребу підготовки і виховання нової генерації громадян, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та керівних кадрів на засадах цінностей демократичного суспільства – верховенстві прав людини, рівності і взаємній відповідальності. Але виховання справжнього громадянина та розвиток громадянських компетентностей громадян, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та керівних кадрів можливе лише за умови створення демократичного середовища.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що формування та розвиток освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини засноване на задоволенні особистих та суспільних потреб людини, для якої механізми демократії та громадянське суспільство є умовами створення демократичного середовища. Дослідження обумовлено масштабними трансформаціями у світі, у контексті яких розвиток громадянських компетентностей виступає головною умовою інтелектуального, економічного, соціального та духовного прогресу як суспільства, так і особистості. Економічні реформи в Україні потребують значних інвестицій в людський капітал, підвищення індексу людського розвитку та удосконалення механізмів державного регулювання на всіх рівнях, що уможливило досягнення стабільного розвитку суспільства, його конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Рушійною силою розвитку продуктивних сил суспільства є розвиток *громадянських компетентностей*, стале зростання ролі людини в усіх сферах життєдіяльності, а саме: у громадській, соціальній, політичній, виробничій сферах, в освіті, у науковій та професійній галузях тощо. Ідеї, що певним чином стосуються громадянського виховання, зароджуються у працях таких відомих вчених, як С.Русової, Г.Ващенко, В.Воронкова, В.Сухомлинський, В.Андрущенко, Р.Арцишевського, М.Боришевського, М.Задерихіна, П.Ігнатенко, О.Киричука, Н.Косаревої, В.Кременя, Л.Крицької, Т.Ладиченко, В.Оржеховської, В.Поплужного, А.Сиротенко, О.Сухомлинської, Г.Філіпчука, К.Чорної та ін. Понятійно-категоріальний апарат громадянської компетентності проаналізовані у працях Р. Даля, В. Зікратова, О. Пометун, Х. Мюнклера, Е.Слабунової. Вивченню питань розвитку громадянськості присвячені дослідження

В.Маленкова і О.Сухомлинської. Проблематика громадянського виховання розкрита в роботах П.Вербицької, М. Рагозіна, І.Тараненко, К.Чорної та ін.

Проте чимало питань зазначеного спектра ще не знайшли свого теоретичного обґрунтування, на даний час відсутні наукові дослідження комплексної дії механізмів державного регулювання розвитку *громадянських компетентностей* як перспективної сфери; не визначено механізмів управління ним в умовах ринку; залишаються невисвітленими чимало проблем концептуального та емпіричного характеру.

Необхідність теоретичного обґрунтування та осмислення місця і ролі держави в організації господарювання та забезпеченні інтеграції до європейського простору зумовлюється сучасними тенденціями щодо формування інноваційної економіки знань. У свою чергу, це вимагає наукового аналізу розвитку компетентностей людини як найвищої цінності та людського капіталу, що є важливим ресурсом у здійсненні модернізації українського суспільства, сутнісним чинником для реалізації ефективного і якісного функціонування економіки інноваційно-інтелектуального типу.

Запровадження знань щодо розвитку громадянських компетентностей для громадян, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та керівних кадрів, використання його основних методик у практиці, сприятиме утвердженню демократичних цінностей в українському суспільстві, розвитку демократичного врядування, вихованню відповідальних і свідомих громадян України.

Україна, як член Ради Європи, запроваджує в національну систему освіти основні положення освітньої політики, розроблені цією організацією.

Освіту для демократичного громадянства та освіти з прав людини (ОДГ/ОПЛ) було впроваджено як основний механізм освітньої реформи в багатьох країнах Європи, що вплинуло на складові національних освітніх систем: зміст освіти, управління освітою, методику навчання, підготовку викладачів, систему та критерії оцінювання тощо.

Мета ОДГ/ОПЛ навчати і залучати громадян, особливо молодь, до участі в житті суспільства.

Ціль навчання – це розвиток демократичного громадянства на ідеях демократії і політики. Демократичне врядування країною грає ключову роль в ОДГ/ОПЛ, оскільки дає громадянам можливість навчитися брати участь у житті суспільства.

Авраам Лінкольн характеризує демократію як “владу народу, створену народом та для народу”. Ці три категорії можна розглядати як:

– “влада народу”: влада йде від народу: народ – це верховна влада, що здійснює або надає повноваження, і той, хто наділений частиною повноважень, несе відповідальність за народ;

– “створена народом”: влада здійснюється або через вибраних представників, або безпосередньо громадянами.

– “для народу”: влада здійснюється, щоб служити інтересам народу, тобто задля суспільної користі.

Варто зазначити, що навчання спеціалістів, управлінців системи державної служби та місцевого самоврядування демократії практикується в європейських країнах упродовж багатьох років. Здебільшого слухачі отримували знання щодо політичної системи своєї країни та конституційних прав громадян. Таке навчання було частіше пасивним і формальним. Громадянство переважною більшістю молодих людей розумілось як підпорядкування законам і участь у виборах.

Події та зміни в останні роки, що відбуваються в Європі і світі, а саме: глобальні загрози і відсутність безпеки; етнічні конфлікти і радикальний націоналізм; розвиток нових інформаційних і комунікаційних технологій; міграція населення; екологічні проблеми; недовіра до традиційних політичних інститутів, форм правління і політичних лідерів тощо, ставлять під загрозу існування цієї традиційної моделі громадянства. Ці та інші зміни чітко визначають *необхідність формування нового типу громадянина*: не лише освіченого, але й активного, – здатного зробити свій внесок у життя суспільства, країни,

всього світу та взяти на себе більше відповідальності.

Освіта для демократичного громадянства і освіта прав людини тісно взаємопов'язані і доповнюють одна одну. Вони розрізняються тематикою і масштабами, але не цілями й практичними методиками. ОДГ фокусує основну увагу на демократичних правах та обов'язках, а також на активній участі у громадянській, політичній, соціальній, економічній, правовій і культурній сферах життя суспільства. Натомість ОПЛ пов'язана з ширшим спектром прав людини і основних свобод в усіх аспектах життя людей.

ОДГ/ОПЛ ґрунтується на цілісному підході до викладання і навчання та може бути виражене трьома принципами: навчання “про” демократію і права людини; навчання “для” демократії і прав людини; навчання “через” демократію і права людини.

Навчання “про” демократію і права людини формує чітке розуміння того, що таке демократія, і якими правами громадянин користується, якими документами дані права були закріплені, і яким чином громадянин може бути захищений або змушений діяти.

Навчання “для” демократії і прав людини допомагає громадянину навчитися брати участь у житті свого суспільства і усвідомлювати, яким чином він може реалізувати свої права. Громадянин як повноправний і активний член суспільства має можливість брати участь у політичних процесах, спільно працювати в інтересах розвитку загального блага, культивувати цінності демократії і прав людини в повсякденному житті й діяльності, поважати думку кожного, навіть протилежну.

Навчання “через” демократію і права людини відбувається у сприятливому навчальному середовищі із застосуванням відповідних методів навчання, що сприятимуть набуттю практичних знань щодо процедур захисту прав людини, наприклад, свобода думки і висловлювання.

Таким чином, освіту для демократичного громадянства та освіту з прав людини необхідно впроваджувати на принципах моделі наслідування щодо дотримання взаємної поваги, мирного врегулювання конфліктів, толерантності та терпимості. Демократія і права громадянина мають бути педагогічною нормою в системі національної освіти, які будують організаційне мікросуспільство.

Список використаних джерел

1. *Хартія Ради Європи з Освіти для демократичного громадянства і Освіти з прав людини, затвердженої в рамках рекомендації КМ/Rec (2010) Комітету Міністрів (www.coe.int/edc).*

2. *Хартлей М. і Хадлестон Т. (2009), Партнерство шкіл, суспільства, університетів для підтримки стійкої демократії: Освіта для демократичного громадянства в Європі і Сполучених Штатах. Пакет ОДГ/ОПЛ, Том 5, Рада Європи, Страсбург, С. 8 (www.coe.int/edc).*

3. *Навчаємо демократії: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Краф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Краф, В. Вайдінгер: Пер. з англ. та адапт. Л. І. Паращенко. – К.: Основа, 2011. – Т. 1. – 164 с.*

4. *Іванов М. Формування системи політичної та громадянської освіти як чинник процесу демократизації політичного життя окремих європейських країн [Електронний ресурс] / М.Іванов. – Режим доступу: <http://www.democracy.kiev.ua/publications/collections.php?conference=3§ion=19>.*

5. *Живемо в демократії : плани уроків з питань Освіти для демократ. громадянства та Освіти прав людини для загальноосвіт. навч. закл. / [Р. Голлоб, Т. Хадлестон, П. Краф та ін.] ; пер. з англ., наук. редагування та адапт. О. В. Овчарук ; заг. ред. : Р. Голлоб, П. Краф ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. – К. : НАДУ, 2009. – 212 с.*

6. *Булда А.А., Смагіна Т.М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства : навчально-методичний посібник для студентів / Анатолій Андрійович Булда, Таїса Миколаївна Смагіна. – Київ : НПУ, 2010. – 88 с.*

7. *Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / [Укладач Наталія Степанова.] – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 44 с.*